

ЈАРМИЛА БУРИЋ

**РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА СРЕДЊОВЕКОВНЕ НЕКРОПОЛЕ
У ВРАНАМА КОД АРИЉА**

ЈАРМИЛА БУРИЋ
УУ 31000 Ужице
Народни музеј

UDK 351.853 (497.11)

(Заштитно ископавање у октобру 1955. године)

Врло често у археолошкој пракси неки од налаза који нису део интересовања самог археолога остану незапажени у витринама археолошког депoa, годинама, па чак и деценијама. То се догодило и с накитом пронађеним у Вранама заштитним археолошким ископавањем извршеним октобра 1955. године.¹ Инвентар тог материјала садржи две бронзане каричице отворених крајева, две бронзане наушнице са једним гранулираним коленцем између намотаја жице и гвоздену стрелицу са пирамидалним врхом и издуженим трном.²

Пронађени материјал, иако малобројан, указује на постојање археолошког налазишта средњовековног периода и за сада једину појаву овог типа наушница у овом делу Србије, па, самим тим, и заслужује да се публикује после четрдесет година.

Локалитет Трњаци на имању породице Јанковић из Врана код Ариља налази се у долини непосредно уз леву обалу Рзава, западно од ариљске цркве (Сл. 1).³ На том простору регистровано је више хумки, од којих у само две, мада развучене обрадом земљишта у то време, биле видљиве на самом терену (Сл. 2).⁴

Поменути заштитним археолошким ископавањем истражене су три хумке правца југ-север, односно четири сегмента Хумке 1 (Сл. 3), отворена је сонда димензија 4 x 12 m у правцу СИ-ЈЗ, означена као Сонда 1 којом је обухваћен сам центар Хумке 2 (хумка лежи северно у односу на Хумку 1) и контролна сонда у Хумки 3 (јужно од Хумке 1).

Откривено је 10 средњовековних пробова (Сл. 4): девет у оквиру Хумке 1 и један у оквиру Хумке 2. У Хумки три нису констатовани средњовековни гробови.⁵

Гроб 1, Хумка 1 (у теренској документацији музеја обележен као Гроб 2):

— дечији, дубина 0,43 m, оријентација З—И. Скелет малог детета у распаљеном стању. Без прилога.

Гроб 2, Хумка 1 (гроб вођен у документације без броја на стр. 3).

— пол неодређен дубина 0,28—0,41 m, оријентација З—И. Лобања скелета чији остали део залази под северни крак хумке. Без прилога.

Гроб 3, Хумка 1 (у теренској документацији музеја обележен као Гроб 3):

— пол неодређен, дубина 0,44—0,59 m, оријентација З—И. Скелет одрасле особе, положен на леђа. Глава на левом образу, руке прекрштене на карлици, ноге опружене. Гроб ограђен каменом. Без прилога.

Гроб 4, Хумка 1 (у теренском дневнику Гроб 4, стр. 4):

— дечји, дубина 0,56—0,62, оријентација З—И. Скелет детета лоше очуван. Руке прекрштене на карлици. Очувана дужина скелета 0,75 m. Без прилога.

Гроб 5, Хумка 1 (у теренском дневнику гроб Гроб 5, стр. 4):

— пол неодређен, дубина 0,57—0,64 m, оријентација З—И. Скелет одрасле особе, очуван, са рукама прекрштеним на грудима. Очувана дужина скелета 1,40 m. Без прилога.

Гроб 6, Хумка 1 (у теренском дневнику Гроб 7, стр. 5):

— пол неодређен, дубина 0,30—0,37 m, оријентација З—И. Гроб ограђен каменом. Скелет положен на леђа са рукама прекрштеним на грудима. Очувана дужина скелета 1,20 m. Без прилога.

Резултати истраживања некрополе у Вранама код Ариља

Гроб 7, Хумка 1 (у теренском дневнику Гроб 8, стр. 5):

— пол неодређен дубина 0,39—0,40 m, оријентација З—И. Гроб ограђен каменом. Скелет веома лоше очуван. Очувана дужина скелета 1,45 m. Поред лобање нађен је пар бронзаних каричица отворених крајева (1, 2).

1. каричица од овално савијене бронзане жице са крајевима који прелазе један преко другог. R 1,9 cm (Т I/1).

2. каричица од кружно савијене бронзане жице са крајевима који се додирују. R 1,7 cm (Т I/2).

Гроб 8, Хумка 1 (у теренском дневнику Гроб 9, стр. 5):

— пол неодређен, дубина 0,37—0,40 m, оријентација З—И. Гроб ограђен каменом. Без прилога.

Гроб 9, Хумка 1 (у теренском дневнику Гроб 10 стр. 6):

— дечији, дубина 0,40 m. Скелет откривен и очуван само у траговима. Поред лобање су нађене две бронзане наушнице са једним гранулираним коленцем, око кога је са обе стране намотана жица (1, 2).

1,2 — бронзане наушнице са једним гранулираним коленцем између намотаја жице. R 2,7 cm, Rk 0,8 cm (Т и/3,4).

Гроб 1, Хумка 2 (у теренском дневнику обележен као Гроб Хумке II, стр. 7):

— пол неодређен, дубина 0,40—0,50 m, оријентација З—И. Скелет веома оштећен, очуван само у траговима. Без прилога.

Поред наведених гробова, у оквиру Хумке 1 евидентиране су и три групе костију лобање које се не везују за поменуте гробове и које су обележене као Лобања 1—3 (сл. 3.).

Лобања 1 (у теренском дневнику L 1, стр. 3):

— на дубини 0,25 m јављају се делови темене и потиљачне кости лобање.

Лобања 2 (у теренском дневнику L 2, стр. 4):

— на дубини 0,54 m јављају се кости вилице.

Лобања 3 (у теренском дневнику евидентирана као лобања без броја, стр. 4):

— на дубини 0,47 m лобања детета, које није још промшило зубе.

На основу откривених гробова и резултата добијених археолошким ископавањем може се закључити следеће:

Гробови су слободно укопавани у хумку насуту земљом помешаном са шљунком. Дубина гробних рака, релативно плитка, крета-

ла се од 0,30 до 0,64 m, што је зависило, највероватније, од самог терена, тј. од положаја гроба у односу на хумку. Коришћење терена у земљорадњи, а самим тим и спуштањем површинских слојева у каснијем периоду, условило је промену првобитног изгледа терена и разлику у висинским котама. Покојници су полагани директно на земљу, у једноставне земљане раке на редове, мање-више правилне, основне оријентације запад-исток (глава-ноге). Неки од гробова су били ограђени каменом или обележени каменом изнад саме лобање. Покојници су полагани у опруженом положају, односно на леђа, са главом на западу и лицем окренутим према истоку. Глава покојника најчешће је била положена на потиљак осим у случају из Гроба 3, коме је глава положена на леви образ. У свим случајевима где је било могуће констатовати положај руку, утврђено је да су оне увек лежале на телу, прекрштене у пределу карлице или груди. Скелети у гробовима су, по правилу, врло слабо очувани, што је највероватније последица узраста покојника (дечји гробови имају веома лоше очуване скелете), као и карактера земљишта и начина укопавања покојника.

АРХЕОЛОШКИ МАТЕРИЈАЛ — некропола у Вранама је врло сиромашна у прилозима, али истовремено овај не нарочито богат материјал пружа скоро једине елементе за поузданије датовање некрополе.

КАРИЧИЦЕ (Т I/1,2) — у Гробу 7 код оба уха покојника нађене су две каричице од бронзане жице кружног пресека, отворених и равно засечених крајева. Овакве једноставне каричице, које на основу изгледа и начина израде не дају посебне карактеристике за датовање, а које, иначе, представљају чест украс за главу, као најстарији тип наушнице, редовна су појава на средњовековним некрополама широм Србије и хронолошки не могу ближе да се одреде, пошто су се као народни накит и локални производ задржале дуго у употреби. Налазимо их на више средњовековних некропола: Брестовик,⁶ Миријево,⁷ Добрача,⁸ Прахово,⁹ Вајуга—Песак,¹⁰ Брза Паланка,¹¹ Лешје,¹² Љубичевац,¹³ Ниш,¹⁴ Трњане¹⁵ и друге.

НАУШНИЦЕ СА КОЛЕНЦИМА (Т I/3,4) — у Гробу 9 поред лобање, са једне и друге стране, у висини уха, нађене су две бронзане наушнице са једним гранулираним коленцем, око кога је са обе стране намотана жица. Овај облик наушница, такође чест и веома распрострањен на средњовековним некрополама XI и XII века, једини је индикативан налаз за датовање некрополе и аналогије му налазимо на некрополама у Миријеву,¹⁶ Брестовику.¹⁷

ВРХ СТРЕЛЕ (Т L/5) — врх стреле са пирамидалним врхом и издуженим трном није нађен директно у гробу, већ у северном краку Хумке 1, на дубини 0,49 м. У нашем случају, мада се ради о једном налазу оружја, оно, такође, може бити индикативно за датовање некрополе, пошто се аналогни примерци јављају у слојевима који се датују у временски распон XII и прву половину XIII века.¹⁸

На крају, треба истаћи да резултати истраживања у Вранама употпуњују упознавање средњовековног периода и још једном потврђују да је у овом делу Србије постојао културни хоризонт који се временски може ограничити на XI—XII век, што би свакако, требало да потврде и будућа археолошка истраживања.

Такође је важно истаћи да број истражених гробова није довољан за доношење дефинитивне оцене о настанку и временском коришћењу некрополе у Вранама. Остало је отворено питање величине некрополе и постојања већег броја гробова у Хумки 2, на које би дали одговор нови резултати, добијени ревизионим ископавањем Хумке 2 у некој од наредних година.¹⁹

НАПОМЕНЕ

1. Радове је организовао тадашњи Музеј Устанка 1941. из Т. Ужица у сарадњи са Заводом за заштиту споменика културе из Београда. Екипу су сачињавали: Александар Јуришић из Завода, која је била и руководилац радова, и Новак Живковић, управник и археолог Ужичког музеја.

2. Материјал се налази у средњовековној збирци археолошког одељења Народног музеја из Ужица под инв. бројевима: каричице—ст. инв. бр. 1880, наушнице са коленима—ст. инв. бр. 1881, стрелица—ст. инв. бр. 1882.

3. Аутор рада је 14. октобра 1994. обишао и снимио терен. Обавила сам и разговор са тадашњим власником имања Симом Јанковићем о радовима у 1955, коме се, овом приликом, срдечно захваљујем на пруженој помоћи. Имање на коме се налазе поменуте хумке данас су власништво три сина Симе Јанковића: Драгана, Бранка и Брана Јанковића.

4. Теренски дневник са ископавања у Вранама на лок. Трњаци — заштитно ископавање октобра 1955.

5. При раду на чишћењу њиве Сима Јанковић, земљорадник из Врана, наишао је 23. марта 1953. на групу предмета: лучне фибуле, наруквице пребачених крајева, игле, привеске, чилибар, гв. копља, и керамички материјал (шоља, здела, пехар). Материјал се налази у праисторијској збирци археолошког одељења Народног музеја из Ужица под инв. бр. 928—960.

6. М. Чоровић—Љубинковић, „Досадашња ископавања у Брестовику на лок. Висока Рава“, ЗНМ I, Београд, 1958, 329.

7. М. Бирташвић, „Средњовековна некропола у Миријаву“, Београд, 1960, 29—30, Т IX/4, TXI/4, T XIII/6—8, T XV/7.

8. М. Гарашанин — Д. Гарашанин, „Средњовековно српско гробље у Добраћи“, „Старишар“, н. с., V—VI/1954—1955, Београд, 1956, 199—200, сл. 12—13.

9. М. Јанковић, „Две средњовековне некрополе у источној Србији“, „Старишар“, XXIV—XXV, Београд, 1975, 235, T IV/сл. 7—8, T VI/сл. 7.

10. Г. Марјановић—Вујовић, „Вајуга—Песак“, Бердапске свеске, III, Београд, 1986, 194, сл. 25—19/3, сл. 26—31/1, сл. 27—109/1.
11. С. Павловић—Ерцеговић, „Прилог проучавању некропола у источној Србији“, „Старинар“, XVII — 1966, Београд, 1967, 146, Т. III/6, 13.
12. Д. Милошевић, „Средњовековна некропола у Лешју код Параћина“, ЗРNM, III, Београд, 1962, 158, Т I/3927, Т III/3928.
13. С. Радосављевић—Крунић, „Средњовековна некропола у Љубичевцу“, Бердапске свеске, III, Београд, 1986, 333, сл. 4/1.
14. С. Ерцеговић—Павловић, „Средњовековна некропола у Нишцу“, „Старинар“, XXVII/1976, Београд, 1977, 85, Т I/3; Т IV/1, 2; Т V/6, 7; Т VI/2, 3.
15. Г. Марјановић—Вујовић, „Трњане“, Београд, 1984, 78—79, Т IV/гр. 57, Т V/гр. 64, Т VII/91—2, 3, 4; Т XI/131—1, 2, 3.
16. М. Бирташевић, „Средњовековна некропола у Миријеву“, 30, Т VII/3,4.
17. М. Љубинковић, „Досадашња ископавања“, 329.
18. Др Душан Прибаковић — мр Марко Поповић, „Налази оружја из утврђења града Раса“, „Весник Војног музеја“, бр. 21—22, Београд, 1976, 36, 42, Т III/4.
19. Обиласком терена 14. октобра 1994. добијен је податак да је 1991. Драган Јанковић, један од власника имања, приликом постављања бандере на свом имању (локација Хумке 2), наишао на кости руке, на дубини 0,30—0,40 м. Из телефонског разговора са њим, обављеним 4. марта 1995. добијен је податак да се приликом копања рова за малине у фебруару 1995. наишло, такође, на остатке скелета, али у овом случају костију лобање.

ЛИТЕРАТУРА

- М. Бирташевић, „Средњовековна некропола у Миријеву“, Београд, 1960.
- С. Ерцеговић—Павловић, „Прилог проучавању некропола у источној Србији“, „Старинар“ XVII—1966, Београд 1967; „Средњовековна некропола у Нишцу“, „Старинар“, XXVII/1976, Београд, 1977;
- „Прилог проучавању наушница у Србији од 9. до 13. столећа“, „Старинар“, XXI/1970, Београд, 1972.
- М. Јанковић, „Две средњовековне некрополе у источној Србији“, „Старинар“, XXIV—XXV, Београд, 1975.
- Ј. Ковачевић, „Словенске и српске старине у Винчи крај Београда и манастир Винча“, „Музеји“, 3—4/1949, Београд, 1949.
- Г. Марјановић—Вујовић, „Трњане“, Београд, 1984; „Врсте и типови накита XI—XII века из некропола у Србији“, ЗРNM, Чачак XV, Чачак, 1985; „Вајуга—Песак“, Бердапске свеске, III, Београд, 1986.
- Н. Милетић, „Накит и оружје IX—XII века у некрополама БиХ“, ГЗМ, св. XVIII, Сарајево, 1963.
- Д. Милошевић, „Средњовековна некропола у Лешју код Параћина“, ЗРNM, III, Београд, 1962.
- Д. Минић, „Спирално увијсна жица на средњовековном накиту из Србије“, „Старинар“, XXXVIII/1987, Београд, 1987.
- Др Д. Прибаковић — мр М. Поповић, „Налази оружја из утврђења града Раса“, „Весник Војног музеја“, бр. 21—22, Београд, 1976.
- С. Радосављевић—Крунић, „Средњовековна некропола у Љубичевцу“, Бердапске свеске, III, Београд, 1986.
- М. Боровић—Љубинковић, „Досадашња ископавања у Брестовику на лок. Висока Рава“, ЗНМ, I, Београд, 1958.
- Др В. Боровић, „Прилог проучавању начина сахрањивања и подизања надгробних споменика у нашим крајевима у средњем веку“, „Наше старине“, III, Сарајево, 1956.
- Ј. Премошник, „Налази накита у средњовековној збирци Земаљског музеја у Сарајеву“, ГЗМ VI, Сарајево, 1951.

RÉSULTATS DES RECHERCHES SUR LA NÉCROPOLE DE VRANÉ,
PRÈS D'ARILJÉ

— Fouilles en vue de la conservation du site, en octobre 1955 —

Grâce aux fouilles archéologiques effectuées en octobre 1955 sur le site »Trgnatzi«, dans le village de Vrané, aux environs d'Oujitchka Pojéga, la collection archéologique du Musée national d'Oujitze fut enrichi d'un petit nombre d'objets, présentant, en revanche, une grande valeur. L'inventaire de ces objets comprend deux boucles d'oreille comportant un joint granulé entre les fils enroulés, — type unique jusqu'ici dans cette partie de la Serbie, ensuite, deux petits anneaux ouverts et une flèche en fer à extrémité pyramidale.

Sur le site »Trgnatzi« qui fait partie du domaine de la famille Yankovitch de Vrané, plusieurs tertres ont été enregistrés, dont trois ont fait l'objet de fouilles en vue de recherches. Y ont été découvertes 10 tombes médiévales: neuf dans le tertre 1 et une seule dans le tertre 2. Dans le tertre 3 on n'a pas trouvé de tombes médiévales.

Sur la base des recherches effectuées sur les tombes découvertes et des résultats obtenus lors des fouilles archéologiques, on peut tirer les conclusions suivantes: les morts étaient déposés dans des fosses, sans cercueil, et recouverts de terre mêlée de cailloux. Au-dessus des tombes étaient formés des tertres. La profondeur des fosses variait de 0 m 30 à 0 m 64, ce qui dépendait du terrain, c'est-à-dire de la position de la tombe par rapport au tertre. Dans les fosses, disposées par rangs plus ou moins réguliers, les corps étaient orientés dans la direction est-ouest (tête-pieds). Certaines des tombes étaient entourées de pierres ou marquées par une pierre posée au-dessus du crâne. Les défunts étaient déposés en position couchée, sur le dos, avec la tête à l'ouest et le visage tourné vers l'est. Dans tous les cas où il a été possible d'établir la position des bras, les squelettes étant mal conservés, il a pu être constaté qu'ils étaient croisés sur la poitrine ou sur les flancs.

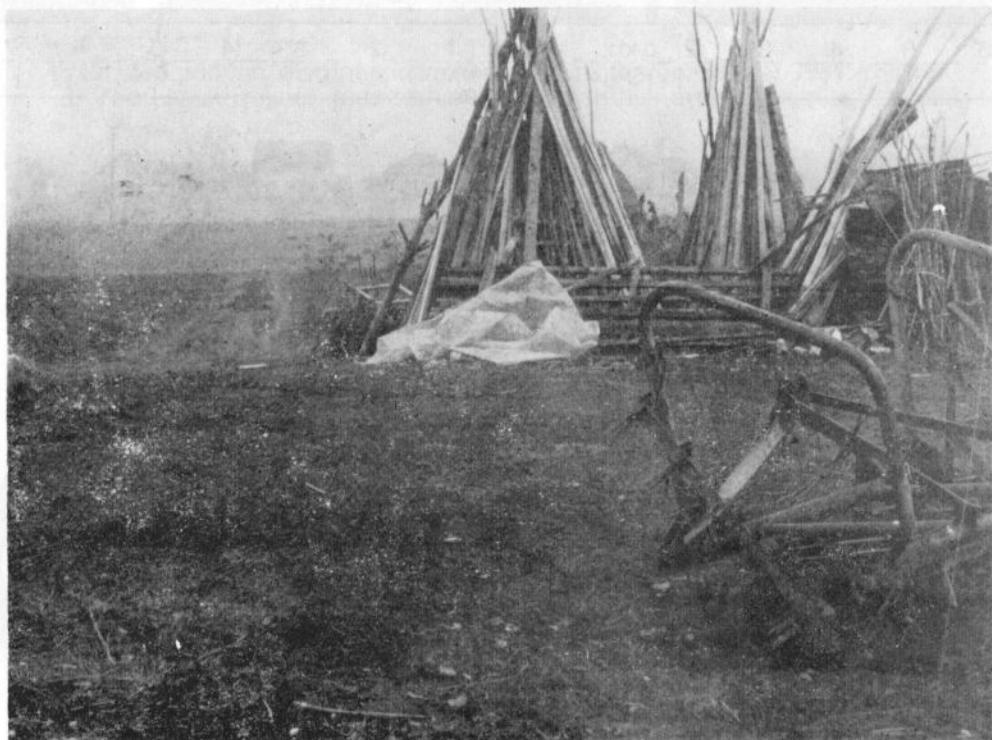
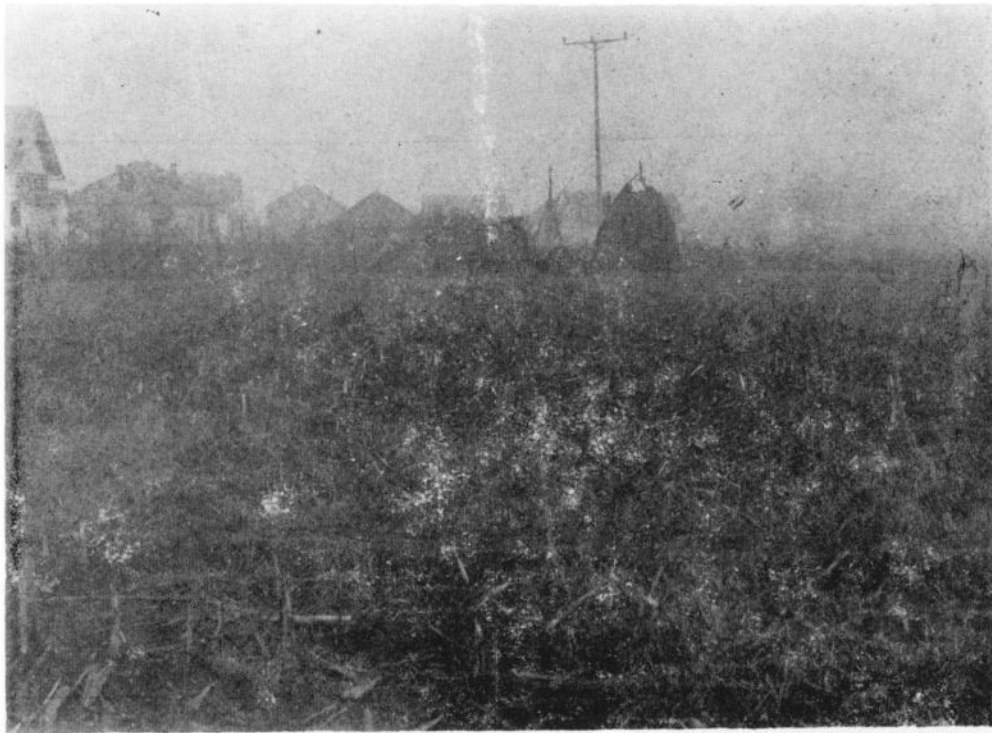
Il reste à souligner que les résultats des fouilles effectuées à Vrané complètent nos connaissances de la période médiévale et confirment une fois de plus que dans cette partie de la Serbie il avait existé un horizon culturel que l'on peut situer aux XIe—XIIe siècles, ce qui est confirmé aussi par le seul objet révélateur, propre à permettre la datation de la nécropole, à savoir les boucles à joint, forme très répandue dans les nécropoles médiévales de Serbie aux XIe et XIIe siècles.

Il importe également de faire remarquer que le nombre de tombes explorées n'est pas suffisant pour porter un jugement définitif sur la constitution et la période d'utilisation de la nécropole, ce qui serait possible de faire sur la base des résultats que l'on obtiendrait par de nouvelles fouilles dans le tertre 2 au cours d'une des années à venir.

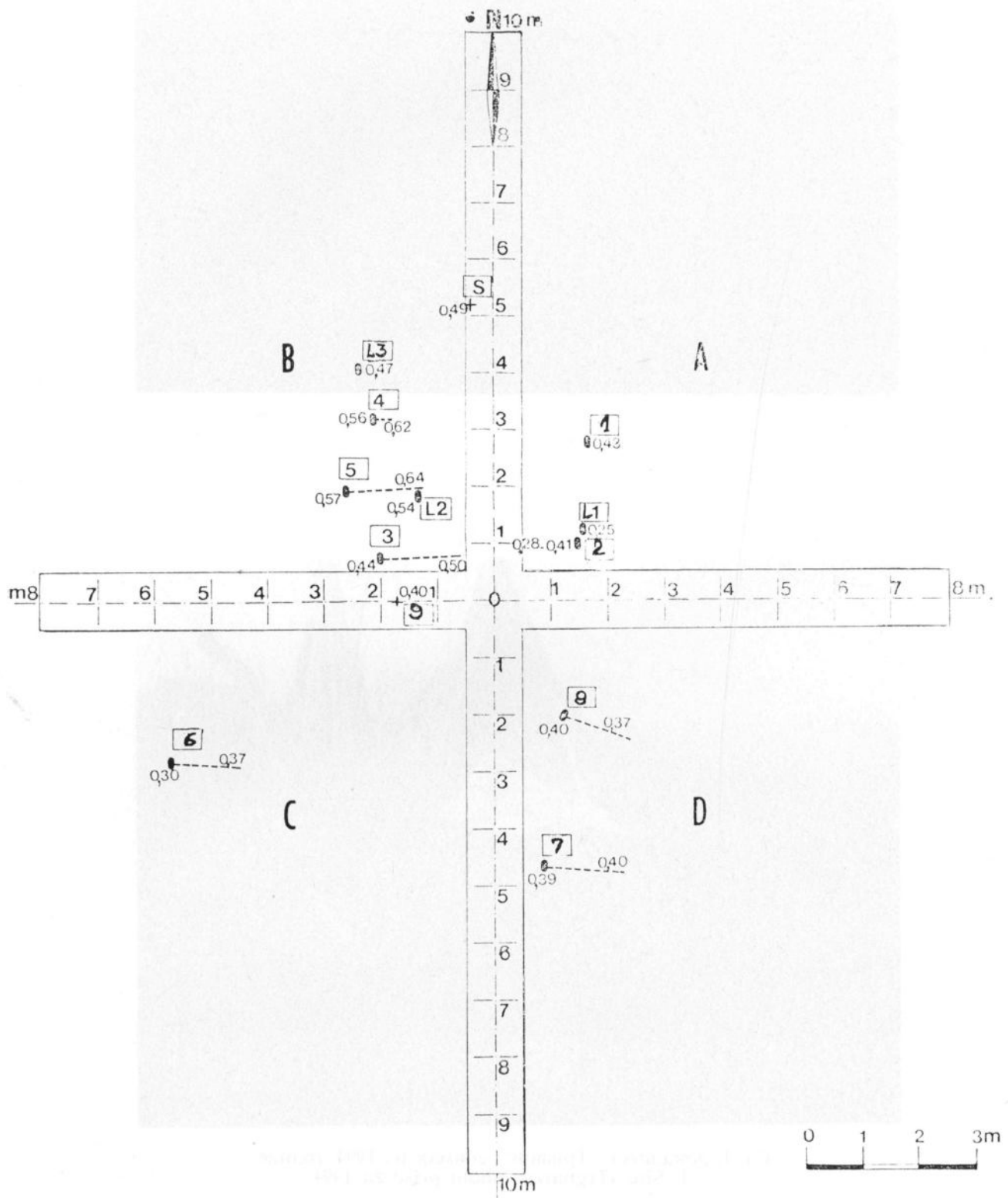
JARMILA ĐURIC

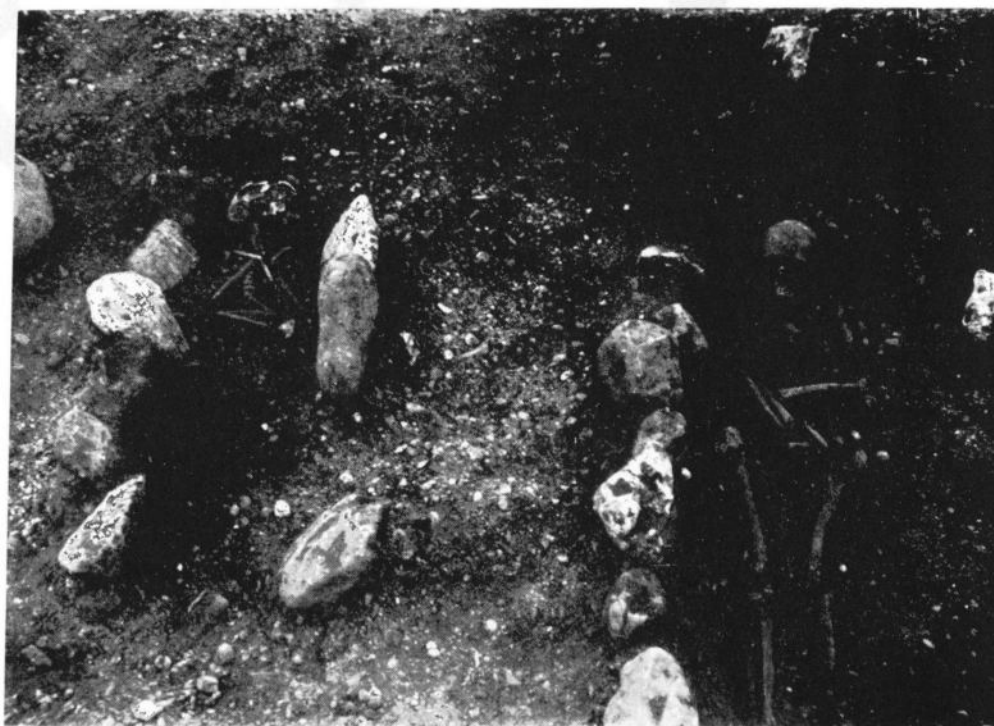

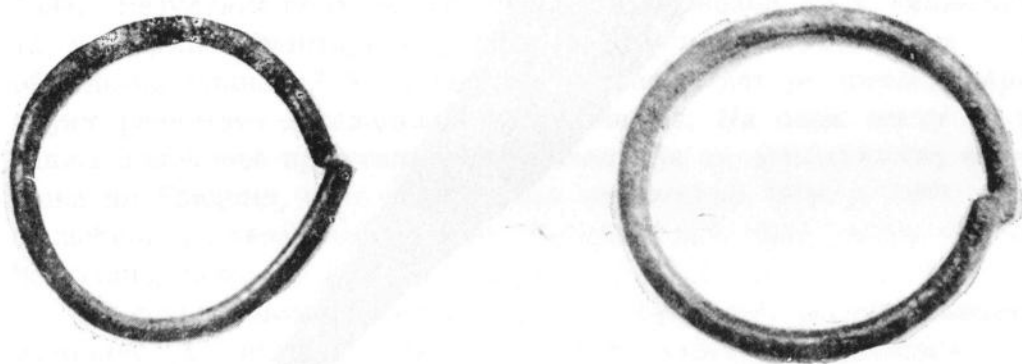

Сл. 1. локалитет „Трњаци“, снимак из 1994. године
1. Site »Trgnatzi«, photo prise en 1994.

Сл. 3. Грбови откривени археолошким ископавањем 1955. године
3. Tombeaux mis au jour au cours des fouilles archéologiques de 1955.

Сл. 4.

Сл. 5.

Сл. 6.

Сл. 7.